

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОРДІ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЇ»

*Чемшиш Валентина Григорівна
м. Полтава*

***Анотація.** У статті розглядається проблема першочергової важливості, яка стоїть перед освітою взагалі і є сьогодні однією з ключових для нової української школи – здоров'язбережувальна компетентність учнів, обумовлена модернізацією системи освіти, що висуває нові вимоги до підготовки фахівця нового рівня, здатного здійснювати формування цілісності індивіда, охоплюючи всі сторони його життя.*

***Ключові слова:** здоров'язбережувальні компетентності, нова українська школа, здоров'язбережувальні компетенції, здоров'язбережувальна діяльність, система освіти, «Шкільні» фактори ризику, здоров'язбережувальної компетенції вчителя (когнітивний, емоційно-ціннісний та практично-діяльнісний компоненти).*

Нова якість освіти неможлива без творчого самовизначення, самовдосконалення, саморозвитку педагогів, їх професійної майстерності. Інноваційна діяльність педагогів стає на сьогоднішній день основним напрямом реалізації модернізаційних реформ в освіті й одним із суттєвих напрямів переходу до моделі інноваційного розвитку України в цілому.

Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін.

***«Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель. Він – успішний вчитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає». «Діти сьогодні хочуть сучасних, діти сьогодні хочуть креативних, діти сьогодні хочуть учителів, які насамперед розуміють їх»** зазначено в Концептуальних засадах реформування середньої школи Нової українська школа» [4].*

Професійна компетентність педагога передбачає наявність професійних знань, умінь і навичок; забезпечення мобільності та поповнення професійних та особистісних якостей, гнучкості у засвоєнні методів теоретичної та способів практичної діяльності, критичності мислення, саморефлексії, прагнення до безперервного професійного зростання. У її структурі важлива роль належить **здоров'язбережувальній компетентності**, яка вимагає від вчителя володіння відповідними теоретичними знаннями та навичками практичної діяльності.

Медико-психолого-педагогічна практика показує, що велика кількість школярів у процесі навчально-пізнавальної діяльності знаходиться у стані хронічної втоми, яка є основою нервово-психічного виснаження. Дослідженнями доведено, що педагогічні помилки або неправильні педагогічні технології негативно впливають на дитячу психіку у вигляді невротичних порушень, що викликає в учнів низький рівень пізнавальної активності, низький рівень мотивації навчальної діяльності, нестійкість емоційної сфери; високий рівень тривожності, несформованість навичок спілкування.

Фактори ризику, що мають місце в закладах освіти і призводять до погіршення здоров'я дітей і підлітків від першого до останнього року навчання, прийнято називати «шкільними». «Шкільні» фактори ризику – це той комплекс проблем, які є результатом діяльності освітнього закладу. Отже, зниження їх негативного впливу (або повна їх ліквідація) знаходиться в межах діяльності освітнього закладу.

Багаторічні дослідження дозволяють виявити ті шкільні фактори ризику, які негативно впливають на здоров'я дітей, зокрема це:

- стресова педагогічна тактика;
- інтенсифікація навчального процесу;
- невідповідність методик і технологій навчання віковим та функціональним

можливостям школярів;

- передчасний початок дошкільного систематичного навчання;
- невиконання елементарних фізіологічних та гігієнічних вимог до організації навчального процесу;
- функціональна неграмотність педагога та батьків у питаннях збереження та зміцнення здоров'я;
- часткове руйнування служб шкільного лікарського контролю;
- недоліки в існуючій системі фізичного виховання;

Здоров'язбережувальна компетенція – здатність (готовність) мобілізувати систему знань, умінь розумових і особистісних якостей, необхідних для формування у школярів мотивації до здоров'язбереження, а також умінь передбачати, попереджати, або компенсувати втрату здоров'я як засобу задоволення базових потреб людини.

У структурі здоров'язбережувальної компетенції вчителя Т. Бондаренко виділяє **когнітивний, емоційно-ціннісний та практично-діяльнісний компоненти**.

Когнітивний компонент варто розглядати як сукупність теоретичних медико-біологічних, психолого-педагогічних і методичних знань; умінь педагога педагогічно мислити, що, в свою чергу, передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь. До показників, що свідчать про рівень розвитку когнітивного компоненту здоров'язбережувальної компетенції вчителя, належать: знання суті і змісту понять «здоров'я» і «здоровий спосіб життя», основних показників складових здоров'я людини (фізичного, психічного, психологічного, соціального і духовного); знання про соматіку, фізичні властивості організму людини, санітарно-гігієнічні вимоги до організації навчально-виховного процесу; розуміння чинників, що впливають на здоров'я; знання основних характеристик здоров'язберігаючих технологій; умінь вивчати, аналізувати та оцінювати стан власного здоров'я і здоров'я учнів, прогнозувати можливі зміни стану здоров'я учнів залежно від створених умов (1).

Серед показників розвитку **емоційно-ціннісного здоров'язбережувальної компетенції** виділяють такі показники: висока мотивація на виховання здоров'язберігаючих якостей в учнів; переконаність в необхідності передачі своїх знань для здоров'язбереження учнів; виявлення пізнавального інтересу до проблеми збереження здоров'я підростаючого покоління.

Діяльнісний компонент здоров'язбережувальної компетенції вчителя передбачає володіння тими уміньми і прийомами діяльності, які забезпечують формування в учнів переконань у необхідності дбайливого ставлення до свого здоров'я (1).

Серед фізіологічних – є ставлення особистості до життя, харчування, алкоголю, куріння, фізичного розвитку, психоактивних засобів, знання законів збалансованого харчування, законів фізичного розвитку і «12 правил» здорового способу життя, знання норм споживання алкоголю і куріння, умінь вивчати власний спосіб життя та проводити самооцінку фізичного розвитку.

До соціально-психологічних було віднесено ставлення учнів до загальнолюдських цінностей, навколишнього середовища, ноосферних норм поведінки людей Землі, ставлення до страху і власного тривожного стану, умінь «любити себе», знання позитивних і негативних сторін страху і володіння методиками стресостійкості.

У групі гносеологічних компетенцій авторами було згадано сучасне розуміння суті здоров'я, знання теорії здоров'я здорової людини на всіх трьох рівнях, знання законів розвитку пам'яті, розуму.

Четверту групу становлять акмеологічні компетенції – ставлення до штучної краси, популярності і слави, досягнень у спорті і мистецтві, знання законів збереження здоров'я і ознак мудрості людини, меж втручання в будову тіла естетичної медицини [1].

Здоров'язбережувальна компетентність вчителя – поняття динамічне, багатогранне та багатоаспектне, його зміст змінюється згідно процесів, що відбуваються в суспільстві й освіті.

І.А. Анохіна розглядає здоров'язбережувальну компетентність як готовність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням здоров'я, як свого, так і оточуючих [2]. Суть поняття «здоров'язберігаюча компетентність», на думку Н.В.Тамарської, проявляється у проведенні профілактичних заходів і застосуванні здоров'язберігаючих технологій людьми, що знають закономірності процесу здоров'язбереження [2].

«Здоров'язбережувальна діяльність» – це категорія, що характеризує вид діяльності людини, яка спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я як свого власного, так і інших людей, формування культури здоров'я, екології здоров'я, цілісної (холістичної) формули ЗСЖ, а також здатність вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя та оточуючих

людей, використовуючи та поєднуючи оптимальні методи навчання і виховання та вміння прогнозувати очікуваний результат.

Звернімося до словникових джерел, *дефункція* (від лат. *functio* – виконання, завершення) визначається як спосіб діяння речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту, а функція навчання – функції, які передбачають виконання освітньої, виховної та розвивальної дій [3].

Однією з рис портрета *випускника нової школи* є: інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися упродовж життя. До освітньої галузі «Технології» входить предмет трудове навчання.

Зміст оновленої навчальної програми орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей.

Ключова компетентність – це знання, уміння і навичи в комплексі зі сформованою життєвою позицією учня.

У формуванні ключових компетентностей беруть участь усі навчальні предмети, інтегруючи процес навчання навколо них. Кожен предмет, маючи власний компетентнісний потенціал, робить свій внесок у формування ключових компетентностей, тобто у творення навчального середовища української школи.

Для формування ключових і предметних компетентностей у зміст кожного предмету нової української школи закладено наскрізні змістові лінії: «**Екологічна безпека та сталий розвиток**», «**Громадянська відповідальність**», «**Здоров'я і безпека**», «**Підприємливість та фінансова грамотність**» [4].

Призначення наскрізних інтегрованих змістових ліній – формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях або виконання практичних завдань наближених до життя.

Результатом вивчення наскрізних змістових ліній є процес формування ключових компетентностей, які характеризуються доповненням учнівського досвіду з урахуванням їхніх природних нахилів та здібностей, професійних намірів, наявних готових знань з різних предметів.

До освітньої галузі «Технології» входить предмет трудове навчання.

Зміст оновленої навчальної програми орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей.

Ключова компетентність – це знання, уміння і навичи в комплексі зі сформованою життєвою позицією учня.

Здоров'язбережувальна компетентність учнів є однією з ключових для української системи шкільної освіти.

Програмою з трудового навчання для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів передбачено реалізацію змістової лінії «**Здоров'я і безпека**».

Змістова лінія «**Здоров'я і безпека**» спрямована на формування особистості учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, здатного дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище.

Учні 5–6 класів у процесі трудового навчання орієнтують розуміти необхідність дотримання правил безпечної праці та організації робочого місця; безпечно користуватися інструментами та електроприладами вдома та під час занять, критично ставитись до інформації про товари для збереження власного здоров'я.

Учні 7–9 класів у процесі трудового навчання орієнтують дотримуватися правил безпечної праці під час виконання технологічних операцій; розуміти шкідливий вплив фарбових матеріалів на здоров'я людини та знати способи запобігання від їхньої дії; дбати про одяг, взуття та дотримуватися відповідних санітарно-гігієнічних вимог; розпізнавати маркування пластмас для виявлення впливу штучних матеріалів на власне здоров'я та навколишнє середовище; розуміти чинники впливу хімічних матеріалів на здоров'я людини [4].

Результатом *проектно-технологічної* діяльності учнів має бути **проект** (спроєктований і виготовлений виріб чи послуга).

Перераховані для кожного класу технології використовують як основні.

Однак під час виготовлення виробів застосовуються й додаткові технології чи технології обробки матеріалів.

Сьогодні в Україні спостерігається хвиля інтересу до народного декоративно-прикладного мистецтва. Відроджуються ремесла, досліджуються традиції, які доповнюються новими сучасними тенденціями та ідеями. Процес створення готових виробів включає також технології їх оздоблення з використанням народного декоративно-прикладного мистецтва. Саме ці заняття виконують арт-терапевтичну функцію, створюють позитивний настрій, чому сприяють екологічно чисті матеріали, з яких учні виготовляють різні вироби, що важливо для сучасних українців з їх потягом до єднання з природою.

Здоров'язбережувальна компетентність – це комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й укріплення здоров'я – свого та оточуючих, на уроках та в позаурочній діяльності.

Урок – це основна структурна одиниця навчального процесу. Урок у здоров'язбережувальних технологіях не повинен погіршувати здоров'я. Сучасний урок – це урок інноваційний, який викликає у учнів і вчителів задоволення, стимулює цікавість, творчість. Все це досягається різноманітними формами роботи з використанням інтерактиву та інноваційних технологій.

Організація роботи на здоров'язбережувальному уроці:

- забезпечення необхідних санітарно-гігієнічних умов навчання, оптимального світлового і температурного режиму в кабінетах;
- забезпечення оперативного, прямого і зворотнього зв'язку;
- врахування індивідуальних особливостей учнів;
- оптимальний режим праці;
- забезпечення чинника фіксації зору;
- обґрунтованість методів навчання;
- зміна навчальної діяльності, режимів робіт;
- психологічний клімат;
- наявність емоційних розрядок;
- розумне поєднання різноманітних видів діяльності;
- забезпечення мотивації діяльності учня;
- співпраця;
- диференційований підхід;
- режим змінних позицій;
- правильна організація активного відпочинку дітей;
- темп і особливості закінчення уроку;
- дотримання норм домашніх завдань;
- створення умов для навчання і здоров'я учнів: матеріальна база, кліматичні умови (вологе прибирання, дотримання температурного режиму, провітрювання приміщень), медичне обстеження, гаряче харчування.

Не секрет, що від здоров'я вчителя залежить якість навчального процесу, психологічний комфорт учня в класі та здоров'я дітей.

Хворий учитель навантажує негативною енергією дітей.

Тому вчитель, в першу чергу, повинен думати про своє здоров'я та створювати сприятливе середовище для збереження здоров'я, виховання і розвитку особистості (матеріальна база, кліматичні умови: вологе прибирання, дотримання температурного режиму, провітрювання приміщень; медичне обстеження; гаряче харчування тощо).

Сучасні здоров'язбережувальні технології – це шлях вирішення проблеми збереження здоров'я дітей свідомо, комплексно, постійно.

Перелік використаної літератури:

1. Бондаренко Т.Є. Визначення структури здоров'язберігаючої компетентності майбутніх вчителів біології / Т.Є. Бондаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2012. – №1(19). – С. 214-223.
2. Братищенко І. В. Впровадження здоров'язбережувальних технологій у навчальному закладі *Електронний ресурс. – 2012. – Режим доступу <http://teacherjournal.com.ua/>
3. Словник педагогічних термінів. Навчальні матеріали он-лайн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1174112863297/pedagogika/terminologichniy_slovník_pedagogika.pdf.
4. Сайт МОН України (Концептуальні засади реформування середньої школи «Нової українська школа»; Оновлена програма з трудового навчання для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів).